

кож слід зауважити, що кримінальна відповідальність за викрадення чужого майна можлива, якщо вартість такого майна на момент вчинення злочину перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

За сукупністю злочинів кваліфікується і скоєння незаконного заволодіння транспортним засобом, поєднане з умисним убивством потерпілого. Тому залежно від мотивів дії особи кваліфікуються за ч. 3 ст. 289 КК та п. 6 ч. 2 ст. 115 КК (якщо мотив корисливий), або за ч. 3 ст. 289 КК та п. 9 ч. 2 ст. 115 КК (якщо метою є полегшення заволодіння транспортним засобом), або за ч. 3 ст. 289 КК та ч. 1 ст. 115 КК (якщо мотивом є помста або ревності).

Стаття надійшла до редколегії 28.12.2009 р.

О.М. Гумін

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЖЕРТВ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Проблеми віктимної поведінки потерпілих у злочинах насильницького характеру в умовах загальної ескалації насильства в сучасному українському суспільстві набувають особливого значення, відрізняючись підвищеною актуальністю.

Помітна поширеність злочинів насильницького характеру у структурі всієї злочинності, нестабільність їх динаміки, набуття нових негативних якісних характеристик, гранично високий рівень суспільної небезпеки, труднощі їх подолання – це лише небагато з того, що зумовлює нагальну потребу в поглибленому дослідженні насильницьких проявів, їх кримінально-правовому і кримінологічному аналізі, оцінці комплексу чинників, що їх викликають, розробці шляхів боротьби з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Певні аспекти цієї багатогранної проблематики у свій час розглядалися відомими українськими та зарубіжними вченими-криміналістами, кримінологами, процесуалістами, фахівцями в галузі психології, психіатрії, педагогіки і філософії. Вагомий внесок зроблено такими науковцями як Ю.М. Антонян, М.І. Бажанов, В.В. Голіна, І.М. Даньшин, А.І. Долгова, О.М. Джува, А.П. Закалюк, О.М. Костенко, В.С. Мінська, Є.П. Побігайло, Д.В. Рівман та ін.

Вихідні передумови та мета дослідження.

На підставі узагальнення емпіричного матеріалу та питань, які досліджуються вказаними вченими, автор поставив собі завданням з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження особи жертви насильницьких злочинів та її віктимності.

Зауважимо, що цей напрям важливий, оскільки певна частина злочинів вчиняється під впливом поведінки потерпілих, які своїми діями або бездіяльністю деякою мірою провокують у винної особи бажання вчинити злочин або значно полегшують його вчинення.

Виклад основного матеріалу.

Починаючи кримінологічну характеристику жертв злочинів, перш за все звернемо увагу на статтю жертв насильницьких злочинів.

Зокрема, О.Ю. Юрченко також вказує на те, що переважна більшість потерпілих – це чоловіки, а потерпілі жінки за його даними становлять близько 20% [1]. За даними досліджень В.І. Полубинського, кількість жертв чоловічої статі від фізичного насильства склало 66%, жінок – 34% [2, с. 22].

Такі показники вчені отримали, аналізуючи тяжку насильницьку злочинність, основними формами якої виступають вбивства та заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, які відносяться до вуличних злочинів. З чим пов'язані такі результати? Адже відомо, що жінки більш вразливіші до злочинних посягань, тим більше насильницьких.

Звичайно, чоловіки володіють більшими можливостями до опору ніж жінки, про те вони схильні вступати в ширший коло контактів, зазвичай короткочасних, і їх поведінка частіше носить агресивний характер, і, відповідно, створює обстановку, що сприяє можливості заподіяння ними шкоди під час здійснення опору. Власне, цієї особливості можна пояснити співрозмірність жертв чоловічої та жіночої статі.

Дозвілля жінок частіше пов'язане з дітьми, хатньою роботою, і відповідно вірогідність стати жертвою насильницького злочину у них менша.

Істина, напевно в тому, що пропорційне відношення кількості чоловіків і жінок серед жертв змінюється залежно від виду злочину і місця його вчинення.

Тому за нашими даними, які проводились в розрізі всіх видів кримінально-насильницької поведінки (фізичного, економічного, сексуального та вербального насильства) встановлено, що страждають від усіх видів насильства здебільшого жінки – понад 70% у досліджених нами особових справ засуджених за насильницькі злочини.

Таким чином, жертвами кримінального насильства є переважно чоловіки, хоча зрештою збільшується тенденція до збільшення кількості жертв-жінок, і власне ми відстежили, що останнім часом жінки являлись жертвами всіх видів кримінально-насильницької поведінки більш ніж в три рази частіше як чоловіки.

Як ми вже зазначали, жінки володіють значно меншими можливостями до опору, а з іншої сторони, поведінка жінки частіше носить агресивний характер і в силу цього створює передумови заподіяння їй шкоди. Вони переважно знаходяться під впливом тендерних стереотипів, нерідко

вважають самих себе винними у тому, що над ними вчинене насильство, можуть розглядати його як заслужене покарання за реальні або уявні помилки, не відчувають того, що порушуються їхні права, схильні все вибачати насильнику, нерідко соромляться оприлюднювати факти насильства та звертатись по допомогу до міліції чи соціальних служб, що характерно здебільшого для сексуального насильства.

Отже, враховуючи наведене напрошуються висновок, що для жінок властивий більший ступінь віктимізації, ніж для чоловіків.

Іншою важливою кримінологічною ознакою, що характеризує особистість людини, є вік. В.С. Мінська під поняттям "вік" розуміє "період розвитку людини, для якого характерні певні якісні зміни в фізичних і психічних процесах, яким властиві особливі закономірності в їх протіканні" [3, с. 74 - 75].

З огляду на зазначені положення можна вивести певну закономірність, що вік жертви насильницького посягання залежить від обраного насильником виду кримінально-насильницької поведінки. Ця позиція підтверджується проведеним нами дослідженням в розрізі прояву кримінального насильства. Встановлено, що найбільшу частку постраждалих від фізичного насильства складають особи від 20 до 24 років (16%), від 24 до 28 років (10,4%), від вербального насильства – особи від 16 до 18 років (15,8%), від 18 до 20 років (13,9%), від 20 до 24 років (12,7%), від 24 до 28 років (10,2%); від сексуального насильства – від 14 до 16 років (16,9%), від 16 до 18 років (15,2%), від 20 до 24 років (12,4%); від економічного насильства – від 20 до 24 років (12,8%), від 24 до 28 років (14%), від 28 до 32 років (12,6%).

Якщо розглядати насильницьку злочинність в цілому, то на наш погляд самий віктимний вік – 18-28 років. Такої думки притримуються й інші дослідники. Зокрема Д.В. Рівман відзначає, що 42%, які постраждали від насильницьких злочинів становлять особи у віці від 18 до 29 років [4, с. 147].

Таким чином, сам по собі вік не володіє криміногенністю, але в характеристиці особи він набирає певного означення віктимності у зв'язку зі специфічними властивостями людини певного віку та обраним видом кримінального насильства насильником.

Наступною соціально-демографічною ознакою на якій необхідно зупинитись – це освітній рівень жертв кримінально-насильницької поведінки.

Дивно, але як для насильників, так і для жертв кримінального насильства властивий достатньо низький освітній рівень. За результатами дослідження проведеного А.Л. Репецькою можна припустити, що в більшості випадків (59%) потерпілі від тяжких насильницьких злочинів отримали середню чи середню спеціальну освіту [5, с. 115].

Досліджуючи особові справи засуджених в розрізі фізичного, сексуального, вербального та економічного насильства ми отримали приблиз-

но подібні результати щодо освітнього рівня жертв насильницьких злочинів.

Так, рівень освіти осіб, які постраждали від фізичного насильства знайшов наступне співвідношення: неповна середня освіта – 24,7%, середня – 19,1%, незакінчена середня спеціальна – 20,2%, вища – 11,2%.

У вербальному насильстві ми отримали наступні результати: неповна середня – 44,9%, середня – 30,7%, вища – 2,6%.

Особи, що постраждали від сексуального насильства здобули: 19,4% – неповну середню освіту, незакінчену вищу – 30,6%, вищу – 19,4%. Жертви економічного насильства характеризувались таким рівнем освіти: неповна середня – 26%, незакінчена вища – 26%, вища – 36,4%. Причому не було жертв економічного насильства, які здобули незакінчену чи закінчену середню спеціальну освіту.

Потрібно відзначити, що ці дані дещо відрізняються від результатів, отриманих іншими вченими, що є типовим для вибіркових досліджень, при цьому важливим є не стільки відмінність у положеннях, а скільки повторюваність виявленої тенденції.

Порівняльний аналіз наведених даних з результатами нашого дослідження, виявив з певну закономірність: в загальній масі постраждалих переважаюча більшість жертв становлять особи, які мають середню та середню спеціальну освіту.

Видається, що таке пониження освітнього рівня потерпілих, у порівнянні із злочинцями, на думку Б.М. Головкина, в певній мірі підвищує їх індивідуальну віктимність [6, с. 192]. Це не випадково, оскільки малоосвіченим особам більш притаманні егоїстичні інстинкти, відсутність критичної оцінки власної поведінки, вузький кругозір, примітивні потреби та інтереси, культ грубої фізичної сили, зневага до морально-культурних норм, нестриманість емоцій, брутальність, безпринципність. Люди з низьким освітнім рівнем більш грубі, нахабні, частіше створюють конфліктні ситуації, в ході яких не можуть правильно оцінити характер своєї поведінки і передбачити подальші дії злочинця.

Таким чином, ми стверджуємо, що низький освітній рівень жертв насильницьких злочинів відноситься не тільки до криміногенних ознак особистості, але й безумовно підвищує її віктимність.

Важливим елементом соціально-демографічної характеристики, на наш погляд, є соціальний рівень жертви, адже аналізуючи позицію особи на соціальних сходах можна судити про віктимність окремої категорії громадян.

Досліджуючи осіб, що стали жертвами насильницьких дій ми виявили дещо подібні тенденції. Якщо врахувати, що більша частина жертв насильницьких злочинів – це особи працездатного віку, то кількість серед них непрацюючих викликає певну тривожність.

Як правило особи, які постраждали від фізичного насильства були безробітними 61,8% або тимчасово непрацюючими 22,5%. Серед яких наявні працівники села – 19,6% та робітники – 16,3%.

Коефіцієнт зайнятості жертв сексуального насильства досить різноманітний: 30,5% жертв на момент вчинення насильницького злочину були працевлаштовані, а 38,9% і 30,6% безробітні та тимчасово не працювали. Це обумовлено насамперед родом занять, в якому студентська молодь – 28,6%, учні загальноосвітніх шкіл – 17,5%, працівники села – 12,7%, частка підприємців, безпритульних склала близько 6%.

У вербальному насильстві дещо інші показники: 37,2% – працюють, а 44,9% і 17,9% безробітні та тимчасово непрацюючі. Адже жертви вербального насильства як правило обіймають посади робітників – 16,8%, студентської молоді – 14,5%, а також працівники села – 11,5%.

Жертви ж економічного насильства переважно безробітні – 62,3%. Серед них працівники села – 18,7%, пенсіонери – 16,9%, представники студентства – 10,3%.

Отож низький соціальний рівень жертв насильницьких злочинів пов'язаний насамперед з їхнім родом занять, що в сукупності зумовлює появу категорії осіб, яким притаманна ознака віктимності. Це, насамперед, малозабезпечені, безробітні люди. До цієї категорії насамперед віднесемо працівників села, представників студентства. Потрібно враховувати ці категорії осіб при розробці програм соціального благополуччя та профілактичних заходів спрямованих на подолання насильницької злочинності.

Варто зауважити, що відсутність сім'ї та дітей надає широкую свободу дій, понижує відчуття відповідальності за свою поведінку, що являється передумовою не тільки для вчинення насильницького злочину, але й віктимізації [5, с. 123]. Власне наявність дітей і стабільних сімейних відносин являється стримуючим фактором як для криміногенних, так і віктимних проявів.

Тому аналіз сімейного статусу жертви кримінально-насильницької поведінки потрібен для послідовного встановлення показників віктимізації та повної картини кримінологічної характеристики потерпілих від насильницьких дій.

Досліджуючи особові справи засуджених за насильницькі злочини, ми відстежили закономірність: страждають від вербального (словесного), економічного та сексуального насильства здебільшого одружені – близько 70%.

Таким чином, як би не хотілось, однак за сучасних умов сім'я не виступає важливою перепорою кримінального насильства, а навпаки у більшості випадків кримінально-насильницька поведінка проявляється щодо одружених. Це підтверджується результатами проведеного нами анкетування, відповідно до яких 70,4% респондентів стверджують, що насильст-

во як правило проявляється у сімейному колі. За нашим глибоким переконанням, цей факт потрібно врахувати при розробці програм подолання насильницької злочинності.

Наступний факт, на який потрібно звернути увагу – це вживання алкоголю. Безумовно, що значна частина жертв на момент вчинення насильницького злочину часто вживала спиртні напої. За результатами дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини ми встановили, що у стані сп'яніння на момент вчинення кримінального насильства перебувало понад 49% жертв. Вживання алкоголю викликає примітивне спілкування та сприяє через поведінку різних осіб (в тому числі і потерпілих) гострому протіканню конфліктів або полегшує вчинення злочинів із застосуванням насильства [7, с. 207].

Таким чином, на наш погляд, спосіб життя жертви створює відповідні передумови для віктимізації її власної поведінки.

Аналіз соціально-демографічних ознак показав, що за статевою ознакою маємо переважну більшість чоловіків. Однак отримані нами показники вказують на те, що має місце неухильна тенденція до розширення "слабшої сфери", тобто жінок, та враховуючи вік все гостріше постає проблема неповнолітніх: найбільшу віктимність мають підлітки та особи, які переживають період юності й дорослішання. Низький освітній та соціальний рівні, алкоголізація додають жертвам ще більшої віктимності.

Зважаючи на той факт, що для дослідження особливий інтерес представляють жертви, які своєю поведінкою сприяють вчиненню кримінального насильства, то в процесі організації превентивних заходів необхідно звернути увагу і на ті морально-психологічні ознаки особистості, що при певних обставинах стимулюють віктимну поведінку потерпілого.

До інших рис, що істотно пов'язані з виникненням насильницького конфлікту, на нашу думку, необхідно також віднести ступінь сформованості вольових якостей, особливості і навички спілкування, стереотипи поведінки, зокрема у конфліктних ситуаціях, характер потреб, самооцінка, цінності тощо.

Для них характерними є підвищена образливість, несталість настрою, його ситуативна обумовленість, незлагодність, деспотизм, моральна нечистоплотність, психологічна конфліктність, схильність до паразитичного способу життя, недостатня уважність при виборі знайомих друзів, підвищена збудливість, яка поєднується заниженими гальмівними процесами. Наведене очевидно, підвищує ймовірність стати жертвою насильства.

Особи, які є жертвами насильницьких дій, схильні до демонстративності, істеричності, бурхливих емоційних вибухів, які, проте, є досить поверховими і не мають у своїй основі глибокі емоційні переживання.

Але ці емоційні вибухи, погано контрольовані, нерідко стають приводом до гострих конфліктів, в ході яких насильники вдаються до насильницьких дій. Неврівноваженість і нестриманість таких жертв, схильність до агресивно-задириливих дій, невміння реально оцінити співвідношення сил осіб, що беруть участь у конфлікті, нездатність передбачити можливі наслідки – все це створює високу ймовірність того, що вони стануть жертвами насильницьких дій.

Враховуючи зазначене, приходимо до висновку, що жертва кримінального насильства не тільки своєю поведінкою сприяє вчиненню злочину, а й характеризується як деформована особистість. Більше того, морально-психологічні особливості жертв дуже схожі з аналогічними характеристикам злочинців.

Однак, зауважимо, що формування названих вище рис характеру відбувається не спонтанно, а є результатом тривалого і цілеспрямованого (хоча і не завжди усвідомленого) впливу з боку насильника.

Як бачимо, постає дві суперечливі позиції, які, на наш погляд, викликані вибірковістю досліджень та місцем його проведення. За нашими даними, контингент осіб, які є раніше судимими і водночас жертвами насильницьких дій все таки існує, проте неофіційно. Адже, таким особам властива недовіра до працівників силових структур. Хоча подекуди існують випадки звернення до працівників міліції з такими заявами. Проте вони пов'язані в більшості з неправдивим повідомленням про вчинений злочин або приховання більш тяжкого злочину, ніж той, про який було повідомлено.

Варто зауважити, що наявність цих характеристик особистості не виступає прямим наслідком становлення індивіда в якості жертви, тобто не має фатального характеру, а володіє лише ймовірним потенціалом. Стати жертвою кримінально-насильницьких дій можуть і люди, в формуванні особистості яких важко відстежити негативні моменти [8, с. 34 – 35].

Ми переконані, що всі вказані якості особистості жертви (самі по собі або такі що проявились в поведінці) лише збільшують ризик вчинення злочину, своєрідним чином наділяють індивіда певною "вразливістю". Факт вчинення кримінально-насильницьких дій залежить ще від цілого ряду інших взаємодіючих віктимогенних та кримінологічних факторів.

Відтак, поряд з аналізом даних про індивідуальні особливості особистості учасників кримінально-насильницького конфлікту, необхідно розглянути особливості взаємодій та взаємовідносин між жертвою та злочинцем, в ході якої відбувається реалізація потенційної вразливості жертви.

Дослідження матеріалів кримінальних справ з точки зору взаємовідносин злочинця та жертви дозволило нам виокремити шість видів соціальних зв'язків між учасниками насильницького конфлікту: шлюбні відносини (в тому числі проживання в громадянського шлюбі), родинні зв'язки, сусідські відносини, службові відносини, випадкові знайомства, а

також відсутність будь-яких зв'язків між жертвою та злочинцем, тобто сторонні особи.

Так, особи, які постраждали від фізичного насильства переважно були: чоловіком – 32,6%, дружиною – 51,7%, сином – 39,3%, донькою – 50,6%, бабусею – 36%, мамою – 49,4%, внуком – 40,4%, рідною сестрою – 34,8%.

У вербальному насильстві дещо інша картина: дружина – 64,1%, син – 34,6%, донька – 61,5%, дідусь – 37,2%, бабуся – 35,9%, тато – 34,6%, мама – 47,4%, онучка – 37,2%, рідна сестра – 43,6%, тітка – 35,9%, колеги по роботі – 56,4%, сусіди – 41%, сторонні особи – 50%, друзі – 50%, знайомі – 51,3%, інші – 48,7%.

Жертвами сексуального насильства у більшості випадків є: дружина – 80,6%, донька – 75%, тато – 50%, мама – 69,4%, онучка – 55,5%, рідна сестра – 30,5%, колеги по роботі – 44,4%, сусіди – 30,5, сторонні особи – 47,2%, друзі – 38,9%, знайомі – 52,8%, інші – 52,8%.

Особи, що постраждали від економічного насильства, як правило, знаходились у таких стосунках з кривдником: чоловік – 63,6%, дружина – 76,7%, син – 44,1%, донька – 50,6%, бабуся – 64,9%, рідна сестра – 59,7%, дядько – 63,6%, двоюрідний брат – 62,3%, двоюрідна сестра – 61%, колеги по роботі – 66,2%, сусіди – 62,5%, сторонні особи – 63,6%, друзі – 75,3%, знайомі – 67,5%, інші – 74%.

Досліджуючи зв'язок злочинець-жертва, їх природу і роль в розвитку конфліктної взаємодії, яка призвела до вчинення насильницького злочину, ми приходимо до висновку, що в структурі насильницької поведінки переважає група потерпілих, яка знаходилась з злочинцем в певних соціальних зв'язках: 87% всіх жертв були в тій чи іншій мірі знайомі з насильником. Таким чином, навіть достатньо близькі відносини, що пов'язують людей, не є незмінними; міжособистісні відносини динамічні і при певних умовах (наприклад при віктимній поведінці жертви) вони здатні перростати в насильницький злочин.

Таким чином, за змістовною характеристикою всі взаємозв'язки між злочинцем та жертвою від кримінального насильства можна поділити на зв'язки родинно-побутового, професійно-випадкового характеру та вчинення насильницьких злочинів при відсутності будь-яких соціальних зв'язків. Аналіз цих елементів, що взаємодіють з особливостями особистості учасників насильницького діяння є необхідним для визначення ролі поведінки потерпілого в генезисі кримінально-насильницької поведінки.

На нашу думку, дослідження соціального зв'язку між насильником та його жертвою повинно стати реальним інструментом максимального зниження проявів кримінально-насильницької поведінки шляхом виявлення в майбутньому не тільки потенційних злочинців, але й жертв насильницьких злочинів.

Варто зауважити, що віддалені за часом від безпосередньо злочинного акту, взаємовідношення злочинця і потерпілого можуть подекуди вмішувати не тільки формуючі, але й інші елементи, що в сукупності зумовлюють насильницьке вирішення конфлікту. Серед цих елементів значне кримінологічне навантаження несе в собі поведінка жертв кримінального насильства, оскільки аналіз поведінки жертви може бути використаний для пояснення того чи іншого насильницького акту.

Підсумовуючи все вищенаведене можна констатувати: особистість жертви кримінального насильства характеризується комплексом відносно стабільних типових соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак, які при взаємодії із зовнішніми факторами обумовлюють підвищену можливість індивіда стати жертвою від кримінально-насильницької поведінки, оскільки більшість з них носять віктимний характер та схожі з характеристика злочинця.

Більше того, аналіз взаємовідносин злочинця і потерпілого дозволив встановити основні сфери профілактики насильницьких злочинів, а доповнюючи дослідження інформацією про поведінку потерпілого ми визначили основні віктимні форми поведінки особи, яка є жертвою насильницьких дій.

Стже, жертвами кримінального насильства є багато людей різного віку та статі, які наділені певними віктимологічними характеристиками, що витікають із особливих міжособистісних відношень та притаманних якостей. Віктимологічні ознаки жертви насильницького злочину відіграють важливу роль у вирішенні ряду правових питань, пов'язаних з припиненням винного до кримінальної відповідальності, виборі засобів відновлення порушених прав та законних інтересів потерпілих, а також в профілактиці їх повторної віктимізації.

Висновки

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що для жертв кримінально-насильницьких дій характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних, морально-психологічних та кримінально-правових ознак, поява яких при певних обставинах детермінує їх типову поведінку і пов'язану з цією поведінкою більшу ймовірність, ніж в інших осіб, стати жертвою кримінально-насильницької поведінки. І тому індивіди, які володіють вище перерахованими специфічними характеристиками, обов'язково повинні знаходитись в центрі уваги правоохоронних органів, а їхні якості враховуватись при розробці заходів по профілактиці кримінально-насильницької поведінки.

Іншими словами, нерідко жертвами кримінального насильства є особи, які мають аналогічні зі злочинцем характеристики, тобто потерпілі та злочинці відносяться до одного і того ж соціального типу: раніше судимі, п'яниці, алкоголіки, безробітні. Більше того, як правило, саме ця

однотипність властивостей особистості потерпілих виступає основою їх взаємовідносин, що базуються на спільності інтересів, схильностей, уподобань, рівня освіти, захоплень, професійних якостей.

Література:

1. Юрченко О.Ю. Роль вiktимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні. Дис. ... канд. юрид. наук. - Х., 2004. - 188 с.
2. Полубинский В.И. Правовые основы учения о жертве преступления // Потерпевший от преступления. Владивосток, 1974. - С. 22 - 28.
3. Минская В.С. Поведение потерпевшего в генезисе преступлений против личности. Дис. ... канд. юрид. наук. - М., 1972. - 317 с.
4. Ривман Д.В., Устинов В.С. Виктимология. - СПб.: Изд-во Юридический центр Пресс, 2000. - 332 с.
5. Иванова Л.М. Корыстно-насильственные преступления, совершаемые в отношении несовершеннолетних: криминологическая характеристика и предупреждение / Л.М. Иванова; науч. ред. А.Л. Репецкая. - Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2008. - 155 с.
6. Головкин Б.М. Семейно-бытовые конфликты у системы детерминации умышленных убийств и тяжких телесных повреждений. Дис. ... канд. юрид. наук. - Х., 2002. - 218 с.
7. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. - М.: Изд. Моск. ун-та, 1969. - 232 с.
8. Левченко К.Б. Национальный механизм формирования та впровадження гендерної політики в Україні: історико-правовий огляд. Наукове видання. - Харків: НУВС, 2003. - 44 с.

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2009 р.

В.О. Черков

М.А. Драчевський

**ОСОБИ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ВІКУ,
З ЯКОГО МОЖЛИВА КРИМІНАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТИ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В останні роки в Україні у зв'язку з розбудовою правової цивілізованої держави досить значна увага приділяється створенню й відпрацюванню цілісного дієвого механізму захисту прав, свобод і законних інтересів дітей. Поширення злочинності серед дітей завжди привертало й продовжує привертати до себе особливу увагу як державних правоохоронних органів, так і суспільства в цілому. Проблеми, пов'язані зі злочинністю серед осіб, які не досягли повноліття були раніше й залиша-